

UNGARIA

Anul VI.

Cluș, 1897. Februar.

Nr. 2.

AȘEZAREA COLONIILOR ROMÂNE ÎN DEVA.

II.

Ceilalți martori fasionează tot în înțelesul acesta, mai adaugând, că cei din partea noiei cetăți atunci, când au primit între ei pre români, i-au jurat ca întru toate să țină cu ei, mai departe adaug acești martori, că și ei au cunoștință despre mandatul principelui referitoriu la plata învățătorului și clopotarului.

E caracteristică fasionarea martorului al 42-lea, a lui Nobilis Thomas Petki, Decurio Praesidiorum Arcis Devaiensis, care zice: „Nu știu dacă le-au dat românilor loc de biserică ori ba, nici despre condițiuni n'am știre, dar aceea o știu secur, că murind un anumit Petru Mariș l'au îngropatducând înaintea conductului prapori și cruce.“

Cu un cuvânt prin fasionarea martorilor a fost dovedit, că românii s'au așezat în Deva în partea primă a seclului 17, și că circa între 1640—45, Ioan Sóti preotul reformat de atunci le-a dat loc de biserică, sub aceea condițiune, că greutățile parohiei reformate să le supoarte în mod egal cu reformatii, și că să nu facă nimic, ce ar putea suscita, prejudițiul preotului și eclesiei magiare; a fost dovedit mai departe, cumcă compatrioții români așa zicând ș'au căleat în picioare datorințele în mod consecinte, au violat condițiunile în așa mod, încât preotul reformat a fost silit a alerga la puterea principelui, care apoi nici u'a întârziat nici odată al apăra de câte ori numai au fost prescurtat în drepturile sale din partea românilor.

Cu încetarea îndepedinței Ardealului, și cu transportarea stării dreptului public s'au schimbat și relațiunile interconfesionale ale cetății Deva. Biserica reformată, care până

aci a fost predominantă și așa zicând unica privilegiată și în deosebă dădăciță din partea principilor naționali, prin direcțiunea inaugurată de influință catolică și germână a dinastiei Habsburgice, din ce în ce a început a slăbi și a decădea, pre când cea a neuniților, cu toate forțările violente ale unirii, nu numai s'a întărit tot mai tare, ci, precum vom vedea mai la vale, a esoperat chiar și grația și patronatul guvernului împărătesc.

Dar să vedem mai întâi lupta dintre biserica reformată și ceea neunită.

Mai sus am fost enumerat condițiunile sub cari predicatorul și protopopul reformat Ioan Sóti le-a fost dat românilor concesiune de a-și edifica biserică, — stipulând între altele și aceea, că românii să nu tragă clopotele dimineața nici la o întâmplare înainte de le-ar fi tras celea reformate. Acest lucru a fost o prescurtare foarte neplăcută față de românii cei de ritul oriental. Au și făcut tot posibilul pentru transformarea, respective eludarea acestei condițiuni, mai virtos după ce guvernul național maghiar cu spirit calvinesc a fost înlocuit prin plenipotențiarilor și alți generali catolici germani dispusi din partea casei imperiale austriace, la acărora sprijin sau toleranța au putut conta cu mai multă speranță.

La anul 1694 eclesia reformată din Deva și-a înaintat următoarea suplică umilită către nobilul comitet al Huniadoarei. „Cu umiliță vă facem cunoscut mărilor și ilustritățiilor voastre, că... unele capete nestimperate dintre veniturile române în toamna trecută atâta au insistat pre lângă episcopul de acum domnul Theophilus, încât D-sa față cu prejudețul nostru a dispus să se tragă clopotele în revărsatul zorilor, despre care lucru am știricit prin credincioși, însă că ce respuns s'a dat, să dovedește prin atestațiunea lor fidedemă. Și după aceea a recuirat d-sa prin scripta cu datul 24 Decembrie 1693, la care eu privire la respunsul nostru am relegat la nobila țară. Vezând și reverendul domn episcop reformat Ștefan Vesprómi că dreptate avem, a acusat sub datul 3 Ianuariu 1694, că să nu concedem nimic. Și acestea i-le am făcut cunoscute; totuși câțiva blăstemați, precum: Kerekos, Novák, Fazekas, Gyikul cum adjunctis au tras clo-

potele în revărsatul zorilor zilei 16 Ianuarie, ma ar fi și continuat a-l trage documva nu rezista preotul lor, pentru-ce admonindu-să, pe stimății noștri predicatori George Körtvélyesi și Curator Ștefan Barcon cu dreptatea noastră i-am trimis înaintea măriei voastre, ca să ne declarați lucrurile noastre coram latius. Vă rugăm deci pe măria voastră in aliorum exemplum serio, ca prenominații făcători de scandal să fie pedepsiți, ca să nu se întemple moartea de om din cauza scandalului și dreptatea noastră, să nu sufere cîmtire, căci vom fi foarte recunoscători față de marea bunăvoință a măriei Voastre."

Aceasta suplică și-a și avut rezultat și încă rezultatul dorit de români, ceea ce de o parte să poate mulțami indulgenței episcopului reformat de atunci, ear pe de altă parte procedurii circumspecte a lui Ludovic Naléczi comitele suprem al Huniadoarei.

Comitele fără de nici o amânare îndată preste 10 zile a citat la sine în Babolna pe preotul reformat și pe cel greco-oriental din Deva, mai departe curatorii și membrii mai cu auctoritate ai parochiilor. precum și pe românii mai nestimpărați și cauzători de neînțelegere, cari în 2 Febr 1694 s'au și prezentat, unde înaintea lui s'au împăciuit și au contractat din nou, care contract apoi numai decât s'a subscris și de parochul reformat și cel neunit, prin ce a devenit cu valoare deplină. Enumerând toate punctele contractului de mai înainte astfel și continuă cartea de împăciuire: pentru aceea fiind provocați de către conmembrii acelei parochii reformate penes Quaerelam ad Justitiam cum praescitu honorabilis Dni Theophili universarum Ecclesiarum valachicarum in Transylvania Superintendentis, astfel și s'au statorit: că punctele scrise mai sus să rămână în omnibus articulis in vigore, excepto, că la instanția și interpoziția episcopului român scris punctul al 5-lea s'a tolă și condonat (s'a șters adeca), că adeca în zori de zi, când vor voi să poată trage clopotele și înaintea reformatilor; dar dacă celealalte punctele ar viola sau în toto vel in a lingua saltem parte, sau nu ar voi să le țină, de ambe părțile să fie vinculum de o sută galbeni bătuți și aceea în bona liga, pe care partea persistentă

(pars persistens) să o poată esequa irremissibiliter despre ceea ce n'a observat punctele, prin unul dintre vicecomiții acestui nobil comitat, sau prin protopretore sau pretore toties-quoties, acolo unde, când și cum va voi, exclusis omnibus Juridicis remediis, pacis, belli, messis, Vindemiarum ac aliorum quorumvis juristitorum temporum vicissitudinibus aceptionibus Cautelis vel cavallis. Etc." Subscrișă de Ludovic Nalátzi, Gregoriu Nalátzi, Gregoriu Földvári, Emeric Bogárfalvi. Mai departe de episcopul reformat Ștefan Vesprémi-Theophilos Vladică și un alt popă român.

Prin aceasta cauza ominoasă a clopotitului s'a adus în curat; preoții reformați din Deva amăsurat acestui nou contract n'au mai pretins oprirea ori concederea clopotitului. Dar compatrioții români să vede că nici acum nu și-au îndeplinit dătorințele stipulate în noul contract față cu preotul și parochia reformată, cari au fost subscribe și întărite și de episcopul lor. O dovedește aceasta aceea împrejurare că preotul reformat a primit o declarațiune scrisă cu litere cirilice dela protopopul român din Băbâlna, pre care în cas de lipsă să o arate românilor și auctorităților din Deva și pe baza aceasta să-și poată îndeplini pretensiunile. Aceasta declarațiune sună astfel: „Dispon, ca devenii să țină contractul care l'a fost închiat înainte de aceasta cu protopopul și orașul. Și s'a conces, că să poată trage clopotele dimineață la șapte oare conform contractului, amăsurat contractului închiat de d-lor, și că cine va călca contractul acela să fie pedepsit cu o sută de galbeni. Aceasta o dăm de știre tuturor acelora, cărora să cuvine să o știe. Seris-am Ioan, protopopul Băbâlniei. Datul nu să poate ceti. Sub declarațiune stă scris ca un feliu de titulatură: „Să se dee cu stimă Dlui protopop al Devei.“

În anul prim al secolului XVIII. să face încercare de altă parte, anume din partea catolicilor de a strica contractul închiat între preotul reformat și români și cu câțiva ani după aceea întărit din nou. Anume în 1701 un căluger franciscan, anume Pater Franciscus, care să afla pre atunci în Deva, a admoniat pre preotul reformat de atunci cu numele Georgiu Körtvélyessi — precum să poate ceti în originalul

afătoriu la mine — „super eo, că să nu mai ceară ma nici să nu mai amintească despre plată luată în vin până acum dela români, căci fiind între ei și uniți (unitusok), să scrie Ilustrității sale domnului conte Ștefan Apor și Ilustrității sale Comisiunei Reverendului Domn Petru Baranyai; apoi ce rezoluțiune vor primi dela Ilustritățile sale, de aceea să se țină fiecare. Asupra cărui luera ex communi consensu locuitorii reformați din Deva pro noi (Gorbói Tisza László asesorul comitatului Huniadoarei și Ribicei Ribiczey László vice-comitele Zarandului) ne-au ales și ne-au trimis, ca să întrebăm de jurații și curatorii locuitorilor români din Deva, că aceasta admonițiune din discursul (discursusokból) din concludusul comun și din voia lor a emanat și că ei s'au înaintat la Pater Franciscus și că din propria lor decisiune refuză solvirea regulată preotului și învățătorului reformat îndatînată anuatim conform contractului? Citînd înaintea lor pre jurații bătrâni ai parohiei române, cari sunt amintiți cu numele în document, aceștia au răspuns astfel: „Cumcă nici cu sfatul lor, nici cu știrea lor, nici cu voia lor, n'a fost nici o convorbire nici cu Reverendul Pater Franciscus nici cu pro-nominatul Praedicator reformat George Körtvélyessi; ei n'au trimis pre Dl Pater, și că nici odată n'au vorbit cu el despre acest lucru, nici cu așa ceva nu l'au concretizat pro d-lui, ei cași până acum, așa și acum, și de acum înainte în ordinea și în usul observat, pre basa contractului rămas dela antecessorii lor, plătesc și sunt dători a plăti preotului și învățătorului reformat, dela reformați ei nu se vor desbuia nici de cum, dacă numai nu-i va desbuia cineva cu puterea și contra voinții lor, ear preotului lor român îi plătesc earăși ei deosăbit“ etc.

Făcut'a Pater Franciscus recurs în cauza aceasta la guvern, ori nu, și dacă da, primit'a de acolo rezoluțiune prootul reformat, din cauza lipsei datelor nu se poate decide. E probabil că dacă s'a și făcut recurs, guvernul n'a făcut dispusețiunile de lipsă, sau și dacă s'au și făcut, acestea nu s'au putut duce îndeplinire din cauza timpurilor belicoase de atunci, căci mișcările „curuților“ și ale lui Rákóczy — au dat destul lucru guvernului, și comandantelor militare, —

preste câțiva ani ajungând însă principe Rákóczy, el nu numai a susținut și întărit drepturile și privilegiile parohiei reformate din Deva, ci o a provăzut cu donațiuni și venit anuale considerabile.

Dar după debelarea lui Rákóczy și mai virtos după 1712, când episcopia și capitlul catolic s'a restituit din nou în Alba-Julia și aceasta a început a cserța influință atât asupra guvernului cât și asupra autorităților militare: parochia reformată a fost espusă în continuu la prescurtări și neplăceri, înzădar suplica pre la guvernul suprem, înzădar s'atinguia la consistoriul suprem al reformaților, înzădar 'și dovedea prin documente autentice basa adevărată legală a drepturilor, bunurilor și donațiunilor sale: n'a fost ascultată niciăiri. Ma la 1715 i-s'au confiscat bunurile fișcale ce aduceau venit anual cam de 1000 fl. Intr'un ton trist scriu membrii acestei parohie într'acest timp consistoriului: „Cu umilintă vă facem cunoscută marea noastră nefericire măriilor voastre; deși înainte de asta eclesia noastră a avut doi predicatori, doi învățători buni, doi cantori, doi dieci, doi ciasornicari și doi clopotari, așa zicând ca o metropolă a acestui comitat, dar acum am ajuns până acolo încât nici un predicator nu putem ținea, așa încât și reverendul domn Samuil Jenei a fost silit să meargă dintre noi, și nici predicatorul de acum nu poate subsista aici, de cumva măria voastră nu vă veți îngriji cu îndurare părințească și creștinească de sanarea necasurilor eclesiei noastre ce se apropie acum de pustiire totală.“

Din contra parochia rom. catolică și cea greco-orientală despre care s'a sperat mult că va trece la unire, ma din când în când a fost și silită la așa ceva, au fost patronată în deosebi atât de membrii guvernului, cât și de comandantii militari.

General Steinville, care în numele împăratului a conces colonisarea bulgarilor catolici și i-a investit cu atâtea drepturi și privilegii încât în sînul cetății Deva formează o comunitate deosebită și care pre sama mănăstirei bulgarilor a asecurat venit anuale considerabile spre greutatea fiscului, — toț odată a luat în deosebitul seu patronagiu și a împăr-

tășit în donațiuni grațioase și parochia greco-orientală. „Es-celenția Sa Generalis Comandantul de acum Grossh. Stein-ville — pre cum s'ă afla aceasta scrisă pre un document al arhivului nostru — a conforit gratuit eclesiei române un fundus, unde preotul lor precum și succesorii acestuia s'ă poată locui neconturbați.“

„Mai departe pre crâznicul român l'a immunitat (scutit) de toate contribuțiunile și servițiile, dându-i așa libertate, după cum a avut crâznicul reformat.“

Între atari împrejurări nu e nici decum lucru de mirat dacă membrii eclesiei române lucrezându-s'ă în patronarea celor mai mari, și primind încă și dela Vlădica lor asocura-ția, au început a detrage salariul predicatorului și învățăto-rului reformat. Înzădar contractează din nou la anul 1713; înzădar s'au obligat pre sine și pro următorii lor, că anuatim vor da dela toată sesiunea 72 denari (72 bani) predicatorului reformat; înzădar leagă din nou bona liga vineulul de 100 galbeni bătuți: autoritățile nu dau mai mult ajutoriul recerut pentru a scoate dătorii. Nu numai n'au prestat capitalim celea două zile de coasă, au 50—50 de bani, ci nici dăto-rințele recunoscute prin drept pentru locul cumpărat de bi-serică nu le-au îndeplinit, mai virtos după ce conform ordi-națiunei primite din Sibiu subserisă de Uhlein cei 72 de-nari, respective amintiți mai înainte în contractul dela 1712, au trebuit să-i deo ca ajutor bisericii catolice din Deva. A-ceasta ordinațiuno a fost adresată lui Georgiu Petrikovics provisorului domniului fișcal din Deva și sună astfel: „Ad factam ejusdem informationem de 4-a hujus (Monsis) omni-mode omnino approbatur, ut ab existentibus ibidem Catho-licae Religioni incorporatis Valachis et quidem e qualibet sessione annuatim provenire solita 36 xtrum taxa de facto statim inhibeat et Catholicae ibidem proxime aedificandae Ecclesiae appropriatur. — Quemadmodum justum etiam et aequum esse existimo, ut ab omnibus ibidem in fundo Fis-cali residentibus hominibus sine discrimino solita Z. L. dec. (?) taxa in recognitionem Domini inpostorum exigatur. Ci-biniis 11-ma Jan. 1727. I. D. Uhlein L. B. ab Andler.“

Duceroa în- deplinire a acestei ordinațiuni a sistat cu

totul relațiunea, ce a sustat aproape un secol întreg între eclesia românilor și cea a reformatilor. Îndătoirile mai de înainte ordinațiunea aceea și abuzurile le-a resturnat cu totul și nici eclesia reformată nu s'a nisuit — apoi înzădar s'ar și fi nisuit — de a restabili relațiunile de mai înainte Carol al III-lea și Maria Terezia au fost departe de acel cuget ca să patroneze un convent reformat per eminentiam ungurese iubitoriu de constituțiune, — din contra toate posibile le-au făcut pentru slăbirea acestuia, și întru cât s'a putut pentru sufocarea-i totală. Apoi și spiritul timpului s'a schimbat cu totul. Seclul al XIX-lea se nisuește spre efeituirea egalității tuturor confesiunilor și civilor, cel puțin înaintea legii. Și așa e și bine. Acesta e adevăratul și corectul punct de mâncare creștinesc și politic, — seclul 17 și 18, abia au cunoscut acest punct.

Cu toate acestea trebuie să recunoaștem, și cu aceasta 'mi voi și fini disertațiunea, că principii destinși ai seclului XVIII, protestantul Gavrilă Bethlen și bătrânul George Rákóczy s'au purtat cu mai multă bunăvoință față de români considerați și ca națiune și și ca confesiune, decât din partea multora mult laudații împărați ai seclului XVIII, respective guvernele acestora cari din când în când pentru grația dovedită pretindeau și îi răpeau independința bisericii și libertatea religioasă a românilor.

Nisuințele unirii, persecutarea preoților neuniți o dovedește aceasta îndajurs.

Dar altă parte trebuie să recunoaștem și aceea, că acei istoriei români, cari amintesc de băstinași ai Devei pre români, dovedesc o mare neorientare pre câmpul istoric. Așa cred că am dovedit destul de limpede, cumcă în Deva înainte de începutul seclului al 17-lea n'a locuit nici un român, și cumcă colonisarea lor aici o pot mulțami maranimosității lui Gavril Bethlen, ear organizațiunea parochiei lor bunăvoinții preotului și parochiei reformate, fără de care abia ar fi putut ocupa loc în sinul acestei cetăți.

Cumcă colonisarea și esertiarea religiunii lor s'a conces numai cu anumite restricțiuni, aceea a fost numai o urmare naturală a relațiunilor și principiului de drept de atunci

— și din spiritul timpului să poate explica foarte ușor. Eu din parte-mi atăt și ca urmaș al Rev. ac clarissimus Ioan Sôti donatoriul locului bisericii cât și ca maghiar mă bucur din ânima, cumcã locuitorii maghiari și românii veniți mai târziu aici au trăit în paco și liniște în decurs de seclii în acest loc și trăiesc și azi în concordia osemplară și în iubire frățască, ceea ce ar putea servi spre onoare și înaintare și altor cetăți. Deo D-zou ca și de aci înainte să fie așa!

Alesandru Szôtes.

STAREA CULTURALĂ A ROMANILOR ÎN ARDEAL.

Roma, în urma armelor sale victorioase, a adus cu sine și caracterul seu așa, că locurile cucerite de ea toate au luat aspect roman.

Lățirea culturai însă n'a stat în proporțiune egală cu cucerirea. Poleirea spiritului și nobilitarea sufletului la romani a fost proprietatea exclusivă a clășilor superioare. Cu massa poporului foarte puțin și-a bătut capul puterea cuceritoare. Aceasta și-a impus jugul seu pre grumazii popoarelor libere, a încătusat și tiranisat. Poporul a fost sclav, și sclavulu a trebuit să luere până la sleirea puterilor pentru o viață miserabilă. Căci aceasta i-a fost destinațiunea sa naturală, după conceptul despoților sei. Nobilitarea spiritului și civilizațiunea poporului sclav în aceea epocă erau idei necunoscute. Până când o mână de oameni strălăcea în splendoare nespūsă, până atunci poporul — aceasta unică putere internă a națiunei — orbeca în întunerecul nepătruns. Puterea divină a creștinismului a seos din acest întunerec mare omenimea doborită la pământ, din aceasta-i stare nedemnă și din acest somn mortal. Roligiunea creștină i-a redat omenimei demnitatea-i originală, care i-o a fost răpît idololatria împreunată cu neștiința și servitutea conștiinței. Sublima învățătură D-zeească, pre toți indivizii societății, ma a întregoi omenimi i-a făcut frați și i-a repus în cercul lor de mai înainte, a șters aceea greșită părere, care așa adânc a vătămât demnitatea umană, și conform căreia omul, cea mai nobilă creatură a lui D-zeu, era considerat de un simplu *res*. Așa de tare a fost umilit omul, adeva tipul și asemânarea lui D-zeu, în starea sclăviei.

În aceasta epocă tristă a stării a masei selavilor romani educațiunea poporală a fost cu totul negleasă. Școli populare, conform conceptului nostru, la romani n'au existat nici când. Între popor de comun a domnit cea mai grosolană superstițiune. Dacă la fruntași s'a și rădăcat pre încetul cultura; poporul nu s'a cultivat de loc, sau numai superficial, nici n'a pretins oi mai mult decât pâne și jocuri (spectacule, panem et circensem), de aici amfiteatrele de pretutindea, de prin toate cotățile mai populate nu numai ale Italiei, ci și ale provinciilor cucerite. Esemplu spre așa ceva amfiteatrul din renumita Ulpia-Trajana (Sarmisegethusa), a cărei ruine le vedem și azi. Nobilii din partea lor tot-dea-una au știut suscita interes în populația de ceremoniile esterne ale religiunii prin o osocință admirabilă și prin fariseismul profesat de oi.

Despre luminarea poporului n'au voit să știe. Pre acelea timpuri și la lumea spirituală a fost considerată ca o prerogativă oeslavivă a civilor romani mai cu influință și mai avuți.

Cumă în cereul familiei s'au aflat și unii selavi cu o educațiune într'o direcțiune oarecareva, acest lucru nu trebuia atribuit filantropii d-lui seu, ci vinării sale după comodități. Părintelui familiei i-a fost lene a-și aduce copii săi, ma i-a fost lene a-i învăța chiar și a serio și ceteri; spre acest scop au cultivat pre unii mai acomodați dintre selavi; de aci la romani numirole acestei ocupațiune παιδαγωγός *puer*, ἀναγνώστης *librarius pedissequus*. Cine u voit a-și educa pruncii cum să cuvino, a trebuit să fie foarte în bună stare, ca să-și poată ținea creșcătoriu de casă. Mai târziu s'au înființat un grup de înștitute de creștere de o valoare mică, cari 'și aveau locale prin piețe și sătri (littorarum ludi); dar nu o cu greu de a găci, că aici s'au oșeptuit foarte puțin, și cumă aceste înștitute — n'au putut influința esonțial asupra populațiunii întregi. Cumă sub domnia romancilor au exista și în Ardeal atari înștitute, o dovedește fidodenn monumentul aflat în locul unde a fost *Apulum*, pro caro să amintoste clar „schola.“ Apoi deși acesteă esperimente prime făcute pro toronul oducățiunii publice n'au dat un avent mai mare civilizațiunii

generale, au ofeptuit totuși atâta, că au depus basa rădicărei spiritului, și au știut ceti și serie barem, cesa ce o dovedese multele monumente remase de pre timpul domniei romanilor, pre cari adesea vedem unele eemple de serisoare de o frum-setă surprinzătoare și tot odată regulată, de a cărei urme afară de celea de pre șătrile monumentale foarte îndatinate la romani, dăm și pre tăblile cerate, pre cum sunt celea aflate la Abrud, Roșia-montană și la băile Lettye (Letea).¹ Pre acestea monumente prețioase ale Ardealului, remase noaue din epoca romanilor, nu odată întimpinăm atari inscripțiuni: *T. (itus) Flavius Aper, scriba Col. Sarmitz*² *Aurelius Victor, Librarius deg. V. Mac.*³ *Qu. Carpion, Augusti Lib. Tabularius Provinciae Apulensis*,⁴ cari toate indigitează bărbați cari au știut serie, ma cuvîntul *tabularius* ne face a presupune, că în Ardeal romanii au trebuit să aibă și archiv.

Până când în cercul familielor mai cu stare s'a lătit astfelu cultura, până atunci nici clasele mai de rînd n'au fost isolate de înaintea influinței binefăcătoare a civilizațiunii romane. Depărtându-se prin euceriri stavilile granițelor popoarilor barbare, popoarile imperiului comun s'au adus mai aproape unele de altele. Limba oficioasă a națiunii euceritoare, care se folosea esclusiv în toate causele administrării statului, oficianții și chiar și légiunile de și n'au augmentat, dar cel puțin au lătit cultura. Apoi aceea nu se poate nici gândi că doar și păturile celea mai de jos ale poporului nu și-ar fi apropiat o spoială oarecareva dela cercurile mai culte, prin contactul zilnic și prin conlocuire. În toate clasele poporului s'a rădicat și lătit în relațiunile sociale maniera mai nobilă a romanilor, în îmbrăcăminte o elegantă surprinzătoare, în edificare un mai bun gust. E drept, că față cu aceste a fost sacrificat vechiul caracter poporal; dar aceasta eucerire a civilizațiunii romane pe te-

¹ Neigebaur, op. cit. p. 190.

² Hohenhausen, op. cit. p. 122, — Neigebaur, op. cit. 48.

³ Ibid. 103 19.

⁴ Neigebaur, op. cit. 148, 174. Cfr. M. J. Achner, Die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien 71. p.

renul spiritual, a adus fruct îmbelșugat al înblânzirii moravurilor și a luminării popoarelor cari prin eucerire și-au fost pierdut independința.

De altmintea, că dacii eucerii prin armele glorioase ale lui Trajan. și alte rase, cari au locuit dimpreună cu ei, pre care grad al culturii s'a rădicat acest lucru, azi nu-l putem zugrăvi destul de fidel recerințelor istoriei. Toată aceea spoială care s'a lipit de popoarele noacui provincie în urma culturii romane, în epoca tirănisătoare a goșilor și în urma emigrațiunii popoarelor împreună cu nenumerate plage desastroase a dispărut cu totul așa, încât azi nu putem vorbi decisiv despre starea culturală daco-romană dezvoltată în epoca domniei romanilor. Ceea ce putem presupune, ori putem zice pre baza inducțiunii, să concentroză într'aceea, cumcă gradul poelciturii vechilor locuitori eucerii ai Ardealului a trebuit să țină paș cu cea a coloniștilor romani aduși aici din alte părți ale imperiului lumii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Monumente artistice romane în Ardeal.

Cu rădicarea bunăstării la romani s'a ațitat tot odată și interesul viu față de știință, asociată ubirea față de artă. Și în noușle provincii ale imperiului, no întălnim cu urmele amenduror. Dar Roma a fost stăpāni aroa Ardealului într'un timp cu mult mai scurt, decât si fi putut lăsa aici pre sama seclilor următori creațiunile monumentale ale artelor înfloritoare dela ea de acasă. Ma și partea cea mai mare a acelor lucruri cari au fost eșeptuite aici în decurs de un seclu și jumătate, încă au fost dărimate de brațul sdrobotor a ordelor barbare, și aceasta devastare a durat fără îndurare aproape până în zilele noastre. Cuptoare înforbintate ale arzătorilor de var câte lucruri de artă n'au nimic oare? Câte sculpturi prețioase n'a eșuntit oare fără îndurare barbarismul? După atăta pustiire și dărinare o mirare, că mica noastră patrie o în stare să mai arete și atâtea lucruri din epoca romană. Cetitoriul curios deci nu aibă pretenșiunile că cotind aceasta descriere a noastră referitoare la epoca ro-

mnă, să se închipuească între grandioasele ruine ale Heliopolului (Baalbek) de odinioară, ale Palmyrei sau ale Pompeiului. Atari monumente titanice Roma n'a lăsat în urma sa în Ardeal. Pre locurile unde au fost odinioară înfloritoarele cotați coloniale, azi brăzdează plugul ori sunt acoperite de căsi murdare. Ca un covor se întinde pajiștea asupra coloniilor romane.

Ici colea câte un cippus (piatră arătătoare de mile), câte o boltitură de pivniță jumătate în ruine pre care nu a lăsat'o să se ruineze totalmente cimentul, câte un bazin de apă de pre la scâlzile de atunci, ici-colea câte pre o movilă, ori în afunzimea selbatică a pădurilor stă pustiu și lipsit de acoperiș câte un turn de pază edificat în formă cilindrică, acestea sunt toate-toate acele remașite de edificii romane, cari au putut încunjura nimicirea totală pre teritoriul Ardealului. Dacă aceasta temă de concurs s'ar fi pus și numai cu trei seclii mai înainte, acest paragraf s'ar fi putut pertracta cu un rezultat mai bogat. Zilele jalnice ale revoluțiunii din urmă au nimicit mulți tesauri de ai Ardealului, cari durere nu se mai pot afla.

Mai multe cap-d'opere ale arhitecturii și ale sculpturii, cari pre atunci se mai puteau vedea în deosebitele părți ale patriei, azi nu mai există. Prețioasele monumente ale Zamului sunt distruse. Colecțiunile interesante ale *Ainudului* au căzut prada flacărilor. Ma nici bogata colecțiune de anticități romane adunate cu un zel nespus de mare în decurs de ani, din partea reposatului conte Iosif Kemény a proprietariului de odinioară a Grindului, încă n'a fost crutată. Afară de muzeul din Sibiu a baronului Bruckenthal care pe acest teren dispune încă de o colecțiune însemnată Ackner din Elisabetopole, și alți mai mulți singuratici mai au încă un numer mai mic de monumento artistice, între ei patriotul nobil domnul Pogány Ádám. În Poelișa dispune de o stare artistică romană, referitori la cari, basendu-se pre urmele secure ale contelui Iosif Kemény și Ackner, a edat o lucrare savantul prusiac Dr. Neugebauer.¹

¹ Dacien, *Ans den Ueberresten des klassischen Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*. Kronstadt, 1951. 8. p. 310.

În epoca imperatorilor romani n'au lipsit arhitecți însemnați, sub acăror conducere au decurs edificările celea mai grandioase. Istoria a păstrat numele unui *Celer*, unui *Severus* și unui *Apollodorus*. Domițian a concretizat cu edificarea multor case pre *Babius*. Și *Capis Lucius Lucerus* încă a fost arhitect. Iar *Detrianus* a fost funcționat ca arhitect renumit sub Hadrian. La aceștia sunt de a să număra legionarii, a căror brațe neobosite au ridicat și în Ardeal cea mai mare parte a orașelor, comunelor, edificiilor publice, drumurilor, podurilor, turnurilor de pază și castrelor, mai virtos *Leg. XIII. Gem.* și *Leg. V. Mac.* au fost aici ocupați mai virtos cu acest soiul de lucru. Nu suferă îndoială că afară de cetățile coloniale ei au construit și acelea drumuri escelente, cu acărur urme ne întălmim și azi aproape pretutindeni în patriă.

Arhitecturii îndată la început s'a asociat și sculptura, căreia i au dat teren deschis templele, edificiile publice, pâlătele avuților iubitori de pompă, amfiteatrele, scăzile, petritele monumentale provăzute cu inscripții, statuetele, galeriile de sculpturi, columnele, basreliefurile, arabescurile, mozai-curile, sicriile etc. în cari cu privire la unele Ardealul e foarte bogat, cu toate devastările ce le-a îndurat. În comuna Calanul-mic în curtea unui țeran sustă încă o pivniță romană. Aproape de aceasta stau mijlocele unor statue cari tăietate în crucis sunt mai groase de trei picioare, apoi capetele deasupra ale statuoelor în stil doric, margini de marmoră, și un leu cîmțit. În puțină depărtare de aci și azi să poate vedea un fundament roman ce a trecut pro aci. În părțile mai depărțisoare încă să pot vedea mai multe remășițe ale vechilor edificiilor. Penații și larezii precum și altarele rădicatate cari să află și azi în număr destul de mare, presupun artiști dibaci și precopături de lucru. În regiunea dintre Vințul-Inferior și Varadca (Váradja) zac pro lângă garduri și edificiile picioare de statue și sculpturi vechi de poatră, ca tot atâtea remășițe ale sculpturii romane din Ardeal. Atare a fost Portatul din Turda-Vechiă, care a existat încă prin par-tea primă al seclului al XVII-lea, pro care stotea statua im-pozantă a Mnervei și sautul Medusei. Basreliefurile de pro

petrile monumentali pre cari sã aflau adese-ori câte șase-șapte figuri, dovedesc adevãrata cliemare a sculptorilor din Ardeal de pre timpul epocii romane. Un grup interesant a monumentelor artistice romane din Ardeal îl formeazã acelea opere mozaice, cari au ramas încă de pre timpul romanilor. Astfeliu e padimen'ul mozaic din Ulpia-Trajanã (Vãrhely) descoperit la anul 1823. Figura lui Mercurius indigiteazã un artist escelont și samãnã mozaicului din Pompei,¹ precum și o altã figurã asemenea acesteia.² Atari padimente mozaice s'au descoperit și în locul undẽ a fost *Apulum* de odinioarã,³ precum și pre locul coloniei de odinioarã numitã *Salinae*.⁴ Un mozaic de prin epoca romanilor, ce înfãtoșã figura unui bou a fost descoperit la 1767 în Alba-Julia (Carolina).⁵ Insã așa zicând tesaurariul sculpturilor artistice a putut fi capitala romanã din Ardeal, adeca *Ulpia-Trajana* (Sarmizegethusa). Ca mãrturie ne serveșc statuetele de marmurã, și alte remãșițe de ale sculpturei, cari sã mai pot vedea acolo și azi, dupã vandalism de șnte de ani. Cumcã în naintea coloniilor din Ardeal n'a putut fi necunoscutã nici sculptura, o devedește pictorul *Mestrius Marinus*, a cãrui nume l'a pãstrat un monument aflãtoriu în Alba-Julia (Carolina).⁶

Iubirea de strãlucire și de pompã, a frunțașilor romani precum și dorința-le de a escela numai decãt înființã și în Ardealul colonizat în spiritul roman *argintaria* și *aurãria*, ceea ce sã dovedește mai pre sus de ori ce îndoiealã prin aceea, cã în Ardeal ambele aceștea ocupaciuni au format corporațiuni organizate sub numele de corpora aurariorum et argentariorum.⁷

Dar și unclẽ esemplare frumoase pregatite cu dibacie artisticã, cari au ajuns pãnã în noi, încã o dovedesc aceasta.

¹ Neigeaur, op. cit. 38. 111.

² Ibid. 45. 221.

³ Ibid. 165, 340, 431.

⁴ Ibid. 212. 140, 141.

⁵ Hohenhauser, op. cit. 148.

⁶ Neigeaur, op. cit. 151. 194.

⁷ Samuel Kõleséri, op. cit. p. 16.

Probabil că și vechile juvețae de argint aflate în 1821 la Ciora (Csoránál) sunt manufacturi Ardelone, precum asemenea și catena de aur aflată în 1797 la Șimleul-Silvaniei, care o do 203 de greutate de aur. Afară de aceasta mai obvin în număr mare inele vechi în cari se află petrii scumpe așezate în mod intaglio sau camée (adeca oleite în mod concav și în mod convex), în cari sunt sculptate în mod artistic diferite figuri, mai departe ace de pěr din bronz și copcii (caterambe), cari precum lampa de bronz întraurită aflată la Vées în 1847, prin ornamentele sale indigitează existența unui artist nu de toate zilele.

Dar am trece departe preste marginile acestui operat, dacă am înșira toate acelea capo d'opere artistice, pre cari le-a lăsat în Ardeal gustul desvoltat și iubirea de artă a romanilor. De atari sunt a se considera mai virtos mai multe statue artistice de marmoră, cari reprezentează în mărime naturală bărbați, femei și copii, capete de alo lui Venus din marmoră albă, o statuă a lui Venus tornată din bronz, statua lui Hercules, capete artistice de stilpi, cirade de marmoră aplicate la edificii, tot atâtea sculpturi capo d'opere, cari sunt mărturiile celea mai fidedemne ale unei creațiuni din o epocă frumoasă a Ardealului. Ca însă se rămânem între marginile cuvenite ale monografiei noastre, lăsăm la o parte aprețierea în detalii a obiectelor artistice singuratice, cari se păstrează cu scumpătate și azi la unii oameni de fac și iubitori de anticități artistice, ca tot atâtea ctenodii prețioase.

Spre afirmarea fidedemnității aserțiunii noastre va fi de ajuns dacă vom îndruma pro stimații neștri cetitori simplaminte la acelea locuri, unde se vorbește despre acelea.¹

Unde artelo au ajuns la un grad de înflorire așa înalt

¹ Neigebaur op. cit. 40: 130, 131, 140; 42: 165, 171, 173, 183; 44: 199; 45: 215, 222, 223, 226; 51: 2; 59: 56; 60: 70; 62: 122, 128; 63: 149, 150; 68: 18; 103: 292, 297, 298; 164: 310, 311, 316; 166: 342, 343, 346; 169: 4; 175: 19; 181: 86; 208: 58; 209: 83; 211: 121, 137; 212: 142; 213: 177; 215: 193, 199, 201; 215: 221, 223; 217: 236, 237; 127: 22, 23, 34; 228: 30, 33, 38; 238: 26, 28; 244: 14; 263: 11; 264: 32; 278: 30; 280: 7; 281 12 13 287: 9; 289: 1, 2; 290: 3.

acolo necesarmînte a trebuit să se nobiliteze sentimentele și să se desvoalte gustul; ceea ce nu s'a putut întîmpla fără să atingă în mod instructiv deosebitele pături ale poporului, ceea ce a avut ca urmare naturală dezvoltarea culturii spirituale și a civilizațiunii. Nu putem regrata îndeajuns, că pre acești factori de un efect de profundă nobilitare, afară de vre-o câteva capo d'opere, ce au mai rămas, nu-i putem cunoaște în toate profunzimile lor. Mulțimea popoarelor beliceoase, ce au trecut prin valea Dunării de jos, pre cum au nimicit domnia Romei în Dacia, toemai așa au întrerupt pre mai mulți seclii și cauza civilizațiunii și culturii din Ardeal unde acestea au fost luat un event foarte frumos.

Iosif Vass.

ROMANISMUL ÎN ILLIRIC.¹

Decând filologia comparativă, etnologia și alte științe înrudite au fost puse prin metoda fizică în șirul științelor, cari se ocupă cu omul cași cu o simptomă a naturii, simțim tot mai mult, că istoriografia, care pune pond pe isvoare scrise și monumente, ne arată tot mai multe lacune, din cari se nasc șire întregi de ale cestiunilor istorice, la cari răspunsul numai științele aceste noaue ni l pot da. Insași istoria romană, carea rezimată pre multilateralitatea și abundența nesecabilă a isvoarelor și monumentelor, prin rezultatele studiilor speciale asupra cestiunilor în detail, ți se pare a fi ajuns deja la nivelul perfecțiunii: lasă nedeslegate șire întregi de cestiuni, a căror deslegare metodică va schimba în puncte esențiale părerea istorică.

Romanismul săvârșit pre teritoriul imperiului roman, adecă formarea popoarelor noaue romanice și separarea lor în individe naționale încă e o astfel de cestiune, a cărei icoană adevărată, nu o aflăm în istoriografia romană, nici chiar la marele Mommsen.

La istoricii, cari se ocupă cu istoria romană se află un principiu greșit deja în fond, dar sancționat prin lucrarea sa (alui Mommsen) monumentală, că romanismul e o națiune identică cu domnirea oficioasă a limbei latine în provinciile ocupate. Pre lângă latina oficioasă mai știu încă de limba rustică, din care s'au născut imediat limbele neo-latine sau neo-romano, însă toate aceste sunt atinse cu atâta

¹ S'a cetit în ședința dela 7 Dec. 1896 a Academiei ungare de științe de M. Dr. Ladislau Réthy.

nesiguranță, așa zicând numai accesoriu, încât nu ne dau răspuns satisfăcător în privința esenței, condițiilor, modului și conștiinței romanismului.

Înțelegerea firei romanismului stă însă în legătură cu interese importante istorice. În apus, unde vedem continuarea neîntreruptă a lumii latine din secolu în secolu mai până în timpurile de față: hotarele lumii latine mai că coincid cu hotarele imperiului roman, ear unde nu e așa, precum în Britania și în provinciile sudice germane; înaintarea raselor germane ne esplică schimbarea hotarilor etnografice, și aici într'adevăr că cestiunea romanismului e subordonată în ochii istoricilor, și nu cauzază nici o săritură, dacă istoricul predă cestiunea filologului, ce altcum așa și c. Imprejurarea aceasta e cauza, că istoricii apuseni abia se ocupă cu romanismul în cadrul istoriei romane, ca și cu un factor, care a format națiuni.

La noi însă, la marginea Romei vechi, unde cestiunea romanismului stă în legătură cu un fenomen neînțeles, unde istoriile Romei vechi pre lângă interesele științifice se țin cu interese etnografice: lucru natural, că mijloacele cercetării s'au schimbat, respective s'au înmulțit, căci obiectul însuși aici e de altă natura, cași acolo.

Metodele științei se schimbă cu înmulțirea cunoștințelor, cu raporturile locale, primesc elemente noauă în sine. La noi cestiunea romanismului a devenit obiectul etnografiei s'au ivit puncte de vedere etnografice acolo, unde naintea scrutătorului romanismului apusan importanța acestor puncte de vedere dispar.

Posițiunea noastră aduce cu sine, ca să privim din alte puncte de vedere cu alte mijloace, cu cunoștința mai mare a raporturilor locale întâmplările petrecute la hotarele externe ale imperiului roman, să le privim mai din apropiere, decât cum le-au privit cei din apus; și cu drept putem zice, că noi vedem mai bine lucrurile, decât cum le pot vedea învățații Europei apusene.

Măestrul meu neuitat Paul Hunfalvy a fost, cel ce a introdus în istoria română filologia română, etnologia patriei și cea balcanică, astfel po calea a oasta am continuat cu

lucrarea sa ; când am scris opul meu : „Formațiunea limbei și națiunei valache.“¹

În decursul studiilor acestora am cunoscut superficialitatea părerei dominante, că în epoca romană s'a întemplat de odată cu lățirea limbei latine oficioasă și romanisarea barbarilor. În cartea mea mă ocup într'un capitol întreg cu demonstrarea isvoarelor, cauzelor și condițiunilor romanismului și am ajuns la rezultatul, că în Dacia, în înțeles etnologic, nici n'a existat romanism. Am arătat, că în mai multe provincii romane limba latină a fost numai mijlocitoriul esterior al vieții, stătea numai deasupra popoarelor și cu încetarea ei a și dispărut fără urmă în tot locul, pe unde nu s'au așezat popoare într'adevăr latine (romane).

Numai acolo s'au format popoare neo-romane, pe unde s'au așezat coloni de limbă Romană, acolo au dus cu sine limba vieții ca mijloc de comunicațiune al familiei și circulațiunei, va să zică au străplântat acolo limba lor maternă cu rasa lor.

Coloniile romane însă n'au fost egal împărțiți în provinciile imperiului. Hispania a devenit provincie romană la a. 198 n. Chr. când Italia dispunea însă de un element bogat intern ; asemenea Galia a fost cercetată de coloniști mulți din Italia, și-au câștigat o patriă nouă și prin asimilare au lărgit iute hotarele limbei romane făcând să dispară idiomele autochtone prin contactul imediat, cari în jurul coloniilor romane s'au restrins la un teritor tot mai îngust, ear remășițele lor ultime (afară de bască și bretonă, cari există până azi), s'au topit numai în evul mediu în limba franceză și spaniolă.

Trecând cu vederea planul nord-italic sau lombardes și văile sudice ale regiunei Alpilor, cari geograficește sunt coherente și formează calea naturală a romanismului : în orient numai în peninsula balcanică, prin părțile situate de alungul Mării adriatice avem cunoștința de o colonisațiune deasă italică.

¹ Az olán nyelv és nemzet megalakulása, ed. I. Budapest, 1887 ed. II. in F. Szabó: Történeti, nép- és földrajzi könyvtár Tomul XX. Nagy-Becske-rek, 1890.

Litoralul Dalmației și Albaniei, care așa zicând prin natura însăși este estradat Italiei, pentru că de aici poți ajunge la dinsul mai iute și pentru colonizare încă e foarte potrivit, deja dela anul 146 n. de Chr. când a ajuns sub imperiul roman, ne arată asemenea icoana unei vieți viue latine, până când Dacia care a devenit târziu provincie romană, a fost inoporată decătră împărați în cea mai mare parte cu colonii din Asia-Mică.

Prin urmare ținuturile din jurul mării mediterane au fost locurile unde s'a deschis teren romanismului, unde roirurile italice așezându-se în linii radiale, au indigenat prin tot locul limba rustică, din care s'au născut limbile neo-romane, italiană, franceză, spaniolă, provansală etc. Provinciile mai îndepărtate, Germania, Britania, Pannonia, Dacia, Asia-Mică, Africa deși au știut limba oficioasă latină, au ramas, cari au fost înainte de cucerire, ear limbile lor au primit în general numai cuvinte culturale, precum dovedesc elementele latine ale limbei englese și germâne.

Sum convins, că estensiunea lunei latine n'a fost mai mare decât cum e azi, ba mai îngustă, într'atâta, că romanismul din Hispania și Franția a ajuns numai pela finea evului mediu estensiunea ce o are azi, că românismul din Balcani a trecut numai prin secli XII XIV. După aceea, când s'au așezat ei în ținuturile Carpaților.

Originea balcanică a românimei, On. Academia, este definitiv resolvată. Inșiși românii încă se vor împăca cu adevărul neschimbat, și generațiunea tineră a românilor, care învață și nu face politică, declară publice (Gaster, Tietin, Nădejde, Alexics etc.) că leagănul limbei române numai în Balcani să poate căuta.

Cestiunea însă nu e definitiv deslegată în privința locului, răporturiolr și epoei originii. Aceasta e altcum afacerea internă a românilor, însă știința maghiară, care a avut rola principală în deslegarea cestiunei, nu se poate îndestuli cu atâta, că a combătut teoria continuității dacice trebuie să mergem mai departo pe calea aceasta și să ajungem la isvorul cel dintie al originii.

Poporul român și limba sa s'au născut în Balcani. Acesta e singurul punct din care poate pleca, cel ce studiază cestiunea. Inșă „când“ și „cum?“ ... la întrebările aceste vreau să mă mai întorc, și să dau la aceste un răspuns, care cred, că va fi mai clar și mai decisiv, decât cel dat în cartea-mi scrisă acum zece ani. Atunci am văzut numai conturile romanismului din Balcani și am arătat litoralul mării Adriatiçe ca teritorul cutare, unde s'au aflat condițiunile de viață ale romanismului; n'am putut însă distinge detaiurile, încât, deși cadrul este bine designat, colorile icoanei să încheagă, și și atunci mi a părut, că lipsește ceva din esplanare. Așa a și fost; detaiurile stau azi curat înaintea mea, și pe cum văd azi lucrurile, rezultatul difere mult de părerea-mi de atunci. Azi văd și vreau să demustrez, că în Balcani nu putem distinge un romanism unitar în epocă și conținut, ei trei, cari nu se pot confunda unul cu altul, cari nu stau în legătură organică unul cu altul, cari difer și în conținut de oaltă. Astfel procesul formării limbei române pe baza cercetărilor mele mai noave crește cu detaiuri, cari atunci nici prin minte nu mi-au trecut.

(Va urma).

Trad. Ioan Costa.

AMFIBIUL.

— Novelă de *Maurițu Jókai*. —

(Urmare).

Pomii erau foarte slabi. Piersocele se uscau pre arbori numai viile oltuite au stat locului, cu cât ardea mai tare soarele cu atât mai frumoși erau strugurii. Aceasta încă e ceva pentru care se plătește a veni pre pământ. Strugurii. Așa ceva nu se află pre celealalte planete! Numai pe pământ este vin.

Mie și pre acesta mi-l opri medicul.

Frumos lucru când părăsești lumea așa pre încetul.

— Nu vorbi tare — nu cânta — ține dietă — nu mânca ce-ți place — nu iubi — nu juca — nu te scâlda în apă rece — nu lucra . . . sunt tot atâta pași din lumea asta spre cea necunoscută. Stadiul ultim e acela când 'ți zice: „nu bea vin!”

Pentru ce se nu bei vin? Pentrucă în formă de picături ea *digitalis* ca sângele se circuleze mai lin.

Deodată mă trezesc cu amicul meu broască în singurătatea mea.

Ne bucurasem că ne revedem după un timp așa îndelungat.

Purta tot-dea-una vesta albă care făcea și mai mare asemănarea lui cu a broaștei. Tot omul ora un pântec lung.

— Am venit la tine la ujină.

(Bine vei umbla acum la mine; nu am nici fructe nici morcovi; nu afli la mine din uspețul lui Philemon și Baucis decât numai pâne și miere; și ou numai cu acele trăese).

'L conduc pre veranda închisă cu sticlă și 'l pun să șadă chiar acolo unde era Hanzi în colivie.

— „Tu spitzbub! Kommst so spät zhaus! Wo warst tu? Doctorul meu 'și rădică spăriat capul.

— D-zeule! Mi-a înghețat sângele (sângele de broască!) Credeam că: a vorbit nevasta mea.

Eu l'am mângăiat cu aceea că graurul să trage dela o spălătoare și dela aceea a învățat acelea expresiuni germâne cari probabil le-a auzit cam des acasă.

— Pentru ce le-a zis chiar *mie*.

— Mă mir și eu, mie nu are obiceiul a mi-le spune, apoi tu dai ansă că nevasta ta să te agrăiească cu vorbele aceste.

— Ei, dăi pace — zise amicul meu cchind și trăgându-și mai tare capul între umeri — încă și euforbia 'și are omida sa.

— A cărui flutur e sfinxul cu *cap de moarte*.

— Da, unicul dintre fluturi care știe *lamenta*. Dar să ne ținem de obiceiul turcesc și să nu vorbim de *aceasta*. Eu pentru aceea m'am suit la tine (locuști 360 picioare dela suprafața mării) ca să îți mulțămesc binefacerea cu care mi-ai mântuit scheletele mele de Pelican dela cari atârnă existența mea.

— Cum? Așa mare venit să aducă liferarea de schelete muzeelor străine?

Broasca mea risă una atâta de puternic cât putu numai cu gura sa gigantică.

— Ce nepriceput mai ești tu fârtate. Nu aduce nici un venit! Aceasta e numai privilegiu ca să pot fugi odată pe săptămână la Viena, cu preparate asciturale pro cari le donez. Funcția adevărată 'mi e praxa medicală. Acea 'mi aduce venitul, cum zic germânii: „Das gold wovon die Frau nichts weiss.«

— Miraculoasă praxă poate fi aceea caro o faci odată pe săptămână la Viena.

— Și fantasia ta nu o poate găci că ce e aceea? Eu sum doctorul și agentul unei societate de asigurare din străinătate.

Sării de pro scaun.

— Co? tu ești medicul unci societăți de asigurare?

Atunci mă pun la celalalt capăt de măsură ca să fie dealungul între noi.

Doctor Bonafides rise și mai bine de mine.

Eu apoi i-am spus serios că cum am umblat eu un atare doctor.

Mare ignorant a fost acel doctor.

Eu însă am luat în apărare pro doctor. Eu simțesc că merg spre gătenie. Earna viitoare va fi pentru mine eternă.

— Bliktri! — strigă broasca mea — nu ai tu nici un bai. Știu eu bine. Nu bat eu coastele nimănui, nu ascult eu răspirul nimănui, ci mă uit numai în ochi și cetesc că va trăi sau va muri? Ochii dau diagnosa cea mai sigură. Sunt destule fețe roșii în a căror ochi dacă mă uit, zic: „acesta e un cadavru.“ Din ochii tei cetesc aceia că tu o să întreci po Mathusalem.

Eu am suris cam melancolic la aceasta.

— No, ca să te convingi cât de serios vorbesc — zice Bonafides — aici în job am un contract de asigurare dela societatea mea. Dicteră ori ce sumă vrei a asigura pentru cas de moarte: Eu te primesc și mâne 'ți e în mână obligațiunea.

Eu i am răspuns: știi ce fârtate, eu în viața mea nici odată nu am înșelat pe nime, nu vreu ca cu casul meu de moarte să fur sau înșel pre cineva.

Bonafides nu se lăsă.

— Eu 'ți zic cu toată serioșitatea că nu ai nici un defect organic. Tu suferi de un morb de dispoziție. Ți-o trecu Primește ofertul meu. nu crezi doar că pentru o glumă de-ata 'mi reschirez eu postul meu care 'mi aduce venit așa bun. Dacă eu primesc un om care o pe pragul morții, pre mine mă suspendează la moment.

Eu totuși nu m'am învoit.

Intr'aceasta servitorul aduse ujina: lapte acru, miere, pâne.

Bonafides zise:

Știi ce frate? Lăsă ujina asta pre mâne; acum taio vre-o doi pui, fă papricaș cu gălușto și apoi adă din pivniță viu din Schiller-ul cel bun.

Pui cu paprică! găluște! vin de Schiller! Doctorul meu afirmă că toate acestea 's cel mai mare venin pentru mine.

-- Ah, dacă eu, vegetariul cel încarnat nu am porit de ele, ție cu atât mai puțin ți-o fi ceva.

— Drept ai! Fie dar cea da domnului Să excedăm deci! Căci și celui judecat la moarte îi este permis odată a se sătura bine.

Am făcut o ujină care se lungi până la cină și la urmă începuserăm a cânta:

Hai să bem cu sticlele
Să ne aflăm binele . . .

Că după cină am subscris ofertul de asigurare, nu știu știu de sigur, dar că la trei zile 'mi sosi contractul, aceea e sigur.

Din aceea zi nu am mai cercat după cuartir nici în Mars, nici în Jupiter, ci mi-am văzut după afacerile mele terestre.

Și n'am înșelat societatea lui Bonafides; căci de atunci au trecut 33 ani, în decursul căror eu am plătit prea bine în premiile anuale sumă ce vor căpăta-o după moarte înstitutele humanitare.

Dar totuși nu eu sum omul cel cu două vieți ci la fine se va vedea că cine e.

Că din ziua aceasta Bonafides era pentru mine cel mai simpatie om, nu mai încape la îndoeală. Acesta altcum o o logică naturală Aceasta e amicție adevărată, când un amic de dragul celuilalt pentru o zi se desparte de vegetarianism și se face carnivor, beutor de vin! Medic miraculos care vindocă pre pacient din melancolie prin aceea. că 'l învață „par compagnio“ a benchetui.

Un mod prea bun de cură.

Eu încă sum de părerea unui om care când a auzit de cura lui *Kneip* a esclamat: no, asta cură 'mi place și mie. (Numai el nu înțelegea pre Kneip cu „p“ în capăt oi eu „e“).

Să reluăm însă firul.

Am zis că de la un amic am căpătat o colecție de scoice. Asta la început 'mi căusă mie necas, mai târziu lui.

Năcasul meu era acela că nu știam numele la acele conchilii frumoase.

Dar aici era Bonafides care mă cerceta des (spre a repeta cura) acela trebuia să le știe numele, fiind naturalist, 'mi facu plăcerea și 'mi ajută a determina numele acelor. Am procurat o carte scumpă în obiectul acesta: Malachologia lui Lamarke în care erau colorate cele mai însemnate acefale și cefalopode.

Ajungând la o bucată din colecțiune amicul meu esclama cu însuflețire: „Hah fântate! dar asta e regina broaștelor cu scoice! dar aici e numai jumătate din scoice și spinii sunt rupți; dacă i-să adaugă partea ce-i lipsește și toate sucreșcențele rămân nevătămate, acesta o miraculul naturei; numele său e: „*Venus Dione*.”

Eram curios.

— Asta e raritate și nu numai că e prețioasă, ci acela în acărui posesiune a ajuns numai cu greu să desparte de ea. La noi numai museul are un esemplar bun și acela încă e păzit sub lăcăță. Directorul museului decât ori vizitează diferitele secțiuni tot-dea-una cu scoica Venus Dione isprăvește visita. Acolo poți să o vezi și tu.

M'am și uitat la ea.

Era adevăr.

— Așa ceva și eu aș cumpăra.

— Hja, așa ceva să capătă cu greu; cunosc în Viena pre cineva care ți e, ca scriitor plăcut aceluia, poate că ți-o va vinde.

— Dar eu nu am nici o afacere în Viena și pentru o scoică eu nu mă voi duce acolo.

De atunci a trecut mult timp. Am mers eu de multe ori la Viena.

Colecția mea de scoice a crescut și a devenit museu întreg și în acela este clocat honorariul unui roman întreg intitulat: „Romanul scoicelor.”

Asta e năcasul meu.

Dar „romanul scoicelor“ mi l'a cumpărat amicul meu G. Emmich — care 'mi donase mie prima colecție de scoice — l'a edat, și i-a romas în spate. Acesta e a lui năcaz.

Colecția mea oarecând va fi bună pre sama muscului. Las' să aibă două esemplare de Venus Dione. Noi nici că avem știre de pompa mare ce e sub apa mării. Scoicele nu v'ed numai simțesc, presupun lumina zilei precum presimte omul viața cealaltă dar nu o v'ed.

Pre sama cui o asta pompă mare acolo ?

(Pre sama cui 'și cultivă omul spiritul ?)

Eu așa cred că ce e pentru om sufletul, aceea e pentru scoice țestul. Partea nobilă neperitoare.

Scoica care viețuiește e una materie ca aitura, moale și peritoare (din ce ?) face opuri admirabile (cum ?) cari nu per nici odată. Acolo aflăm și varul, jura, alcătuirile de acum 's o sută mii de ani. Și eu am scoice marmorificate, ferificate.

Câtă minte, cât gust bun trebuie la făurirea turnului de porcelan dela o *salaria prețioasă* ! Un cap-d'operă arhitectonic : un turn de babilon, o campanilă a cărei sucituri 's logate prin stilpi. *Salarium perspectivum* e numai din șire de mărgel colorate împreunate cu un lucru minunat filigram.

Dar cine ar ști să descopere secretul dela *halyotis iris* ? Cum fac acele aur verde și vânăt întunecat ? Argint rosa și de opal ?

Apoi *meleagrina margaritifera* care face mărgel adevărate în scoica sa ce joacă 'n colorile cucurbeului. Cine le șoptește lor că în o lume mai înaltă îngerii vor purta acele mărgel la grumazul lor alb.

Am o scoică cu numele *suplectella aspergillum* care privind la ea par că e lucrată cu mașina de făcut brodarie, numai din fire de mătasă : numai luată în mână ne arată că firele 's toate de peatră ; e transparentă ca un v'el fin. La o parte ceva animal inimic a făcut o gaură, aceea animalul a astupat'o cum să astupă strimfii.

Acolo e și puternica *trodacna gigas* : un esemplar de 5 ani cu cepsuța creață : un bóbé mititel ; altul ca novastă de 25 ani cu atâto crețe pre cap câți ani ; al treilea ca matronă

de circa 100 ani, am donat'o museului unde i-am făcut sta-tivă de fer, căci cântărește două măzi. Asta lovindu-și la olaltă scoicele așa a tăiat funiile dela corabie cum le-ai tăia cu o săcură.

Turbo chrypomus 'și cuptușește intrarea cu aur curat și ca tâlharii să nu o poată atăca 'și face o ușă separată cu care incuie casa.

Conus litteratus e chiar pricepător de scrisoare; 'și scrie păreții casei sale cu litere negre chaldeice în șir lung sucit și la al 15 șir colorează una rună roșie, apoi car continuă cu negru. Aceasta nu se șterge depre nici un esemplar. Cine-l învață, pre el: când nici vedere nu are.

Cea mai frumoasă dintre scoice este *Argonauta argo*. Asta are apoi și vedere. Sigur asta este spiritistul locuitorilor din mare. Coaja e albă și fină ca păreții fagurului; piccioarele capului manteaua sunt propellere sub marine, scoica o poartă deasupra.

Când ese la suprafața apei ca să se delecteze atunci 'și întoarce scoica făcând din ea corable, 'și întinde manteaua făcând din ea ventrea, cu pendiculele sale cârmuește: vîntul o mână departe și repede pre suprafața apei; vintreua e roza, lopețile carmoisin. Joc fantastic!

Apoi ce istorie frumoasă are viața acestor animale! — No, dar destul fu a năcăji un editor cu descrierea acestora! — Destul din școice — să vedem broasca!

Dar — deși cu paș de mele — istoria năastră face progres. Adecă întru atâta că dl Doctor Bonafides 'mi stătu mereu întru ajutor la cunoașterea acestora.

El și după aceea mergea neîncetat la Viena de unde (pentru plată bună) 'mi aducea răriități noauă. Una dintre cele mai proaspete fu *actinia*, plânta-animal sau cu alte vorbe tulipanul de mare.

Aceasta e chiar podul doctorului meu. Vegetarian e acel care mânca plânto; actinia e însă o astfel de plântă care mănă carne. Eu numai scoica prefăcută în os am put'o căpăta: despre ființa viețuitoare *O Ken* și *Lamarck* spune multe. — E o plântă care se lipeșto cu rădăcinelo sale de stâncă și rămăno acolo până i vine bine. Prin deschizătură

apare un tulipan frumos care poate face concurență ori cărui tulipan din grădină. Când vre-un painjin de mare să pune pe ea gândind că e cova pradă, petalele florii să string la olaltă și 'l trag în lăuntru de unde după ce i-a supt crorii 'l aruncă ear afară. Ba dacă a flămânzit tare să smulge din stâncă și mergo mai departe (o plântă care umblă!) coarcă o colonie de ostrige și acolo să 'neuartirează mâncând atâte ostrige câte numai poate ajunge. E un adevărat gourmand.

— Ehi! Cum aș voi a vedea ataro tulipan mâncând seico — zisei eu doctorului meu.

— In Viena să află, acolo l'ai putea vedea.

. . . Intr'aceasta ne-am împăcat cu Viena și odată m'au trimis și pre mine să ascult expoziția ministeriului comun de resbel.

Dar nu eram eu curios a ști secretul fabricărei tunurilor Uchațius ei mai virtos a vedea tulipanul de mare viu.

— Dacă vrei eu te conduc acolo unde 'l poți vedea — zise Bonafides care încă venise la Viena cu scholotolo sale preparate.

Ne-am dat rendezvous după theatru la Sacher.

Actiniei i placo lumina do gas.

Ajungând in sala de mâncare a numitului hotel vestit intrebai după Dr. Bonafides. — Chelnerul indata mă in-drumă. Aici cinează in o chambro separée. Mă condusă in colă.

Mă surprinse sunetolo unui ris vioiu.

Lângă moasă ședeo doctorul meu și tot acolo pre divan o damă tineră, ambi aveau pălăriile po cap numai cât cilindru era po capul damei și pamola acoporea căpățina pleșuvă a doctorului meu: — că nu le mergeo rău și că să cunoșteau mai do mult putui deduce de acolo, că chiar atunci cioceau păharșle cu champagnor. Apoi încă una intru sănătatea mea. Pentru mias încă ora scaun.

Eu nu am fugit, numai pălăria mi-am asigurat'o punend'o sub scaun.

Erau încă la inceputul cinei la: *ostrige*. — Eu n'aș fi mâncat ostrige pentru cât bino o in lume. A Inghiți un ani mal viu! La inceput priveam numai. Dar dama cu pērul

roșiu consuma ostrige în mod teribil mâncând și ducina adusă pre seama mea.

Era o damă foarte vială și de petrecere. Știea preda cu mult chie anecdote frumoase despre acele scânduri cari reprezintă lumea.

La measă nici pomeană de crumpene, morcovi sau ridichi, vegetarianul meu se mulțami și cu spinare de căprioară sălbatică, paștete de Strasburg.

Dama pe puțin timp eși din celă lăsând ca amanet de revedere pălăria și mantaua. Eu folosind aceasta întrebai pe Bonafides.

— Dar *actinia* când se o vedem!

Să uită lung la mine, și adause.

— D'apoi *n'ai văzut'o*? Aici înaintea ta a consumat o jumătate ducină *ostrige*.

— Apoi asta-i *actiania viuă*?

Pentru aceasta ear mă rise.

— Dar se nu mă spui acasă *liliacului meu*!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cum a zis numai graurul?

„Du spitzbub! wo warst tu?“

Acum am învățat că ce e *amfibiul*?

Acela care în Budapesta e animal terestru, în Viena animal de apă.

Totuși poate învăța omul ceva și dela broască.

Această viață dublă a decurs frumos în decurs de ani până când pre amicul meu după un atare uspeț îl lovi guta nimicindu-i ambe viețile. Muri ca crou corăspunzând pro deplin chemărei sale.

Societatea de asigurare plăti văduvei 30000 floreni. Ea rădică un monument frumos, un obelisc negru pre care se razimă o muere jălind, car pre obelisc ora sculptate vorbele:

„CELUI MAI FIDEL SOȚ“

(Ceea ce a și meritat'o).

Apoi cuvintele :

„VIATA-I FU UTILĂ
EAR MOARTEA LUI UȘOARĂ.“

(Și aceasta a meritat'o).

Dar sculptorul nebun a greșit, și sculptă :

„VIATA-I FU UȘOARĂ
EAR MOARTEA LUI UTILĂ.“

(No, asta în adovăr nu a meritat'o).

Trad. I. C. Pop.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ILEANA CEA FRUMOASĂ.

(Szép Ilonka, de *M. Vörösmarty.*)

I.

Sede vânătoriu la pândă, gânditor,
Cu săgeata 'ntinsă; stă, stă, așteptător.
Dar soarele luce, miazăzi arată
Pușcașul la pândă înzedar așteaptă.
Căci fiarele mândre, în căldura mare
La isvor, la umbră trage fiecare.

Vânătoriu nostru încă mult pândeste
P'amurgit de sară noroc sămălește.
Stă încă, așteaptă pân' soarele-apune
Și — auzi fântate — norocul i vine;
Dară nu e fiară, ci este o fată
Care un flutur mândru luasă în goană.

„Fluturaș, o scumpe, nu fugi de mine,
„Ci te rog mai bine du-mă deci cu tine
„Sau mă 'ndreapt'acolo unde-ți este calea
„Unde mândrul soare își aro sfințirea.“
Zice și o taie ca și-o căprioară
După flutur fuge mândra fetișoară.

„Doamne sfinte — zice pușcașul cel sdravên —
„O astfel de fiară, zău că n'are seamên.“
Și cât zice-ai doauș uitând chiar de toate
Cu un foc prea mare după ea pornește
Dînsul după fată, fata după flutur
Emulează ambii, care-și pe 'ntrecutul.

„Te-am prins!“ zice fata și prea bine-i pare
 Căci putu a prinde fluturul cel mare;
 „Te-am prins!“ cu glas tare zice și pușcașul
 Intinzându-și dreapta cătră ângorașul
 Din a cărui mână fluturașul fuge.
 Fugo ea și vintul, unde ochiu 'l duce.

II.

Mai stă încă oare a lui *Peterdi* casă
 Oare a luptei mare fiu mai e acasă?
 Da! Casa există, deși sărăcită
 Și însuși bătrînul stă încă la masă.
 Fata, și-a ei oaspeți șed colea pe laiță
 Din ochii lor mândrii par' că chiar foc iasă.

Pentru *Huniade*, eroul cel mare,
 Să redică cupe, să golesc chiar toate.
 L'amintirea țerei și-al marelui erou
 Ochi-i lăcrămează și oaspelui cel nou.
 Aici curg la lacrimi, cândva curgea sânge
 La orașul *Belgrad*, în lupta cea mare.

„Tu rază splondidă a regelui căzut!“
 „Regele trăiască!“ zice moșul cărunt. —
 Sângele i sare la pușcaș în față;
 Cupa-i neatinsă o încă pre masă.
 „Cupa ta nepoate, de ce-i neatinsă?
 „Fă și tu, esemplul tatălui urmează!“

„Inc'odată ție, ți-ași putea fi tată.
 „Nu bem pentru lotrii, dacă bem vr'odată;
 „Pre cine eu laud este om de frunte
 „Pe străbunul sânge, pată, el nu pune.“
 Cu păhar 'n mână, în ochi cu mândrie
 Prea pătruns să scoală tinêrul și zice:

„Trăiască sēmônța eroului mare
 „Până când el, țeroi sângele-și jertfește;

„Dar' peară, dar moară, în aceea oară,
 „Când a lui credință ar fi dubioasă,
 „Decât cu hicleanul, mai bine fără rege
 „Cel reu, împotinte pe popor greu sugă.“

Și vremea trecusă în vorbe vioaie
 Pe oară ce merge disputând mai tare.
 Fetișoara noastră pre strein admiră
 Și însuflețirea-i tot mai mult stimează
 „Oare cine-i ăsta, unde i-o fi țara ?“
 Gândi fata noastră făr' a-și căsca gura.

„Și pre ține floare mândră de pădure,
 „Est păhar iubit'o, te salută foarte
 „Colo sus la *Buda* Dumnezeu te-aducă
 „Cu căruntu-ți tată *pușcașul* te-așteaptă.
 „La *Mathia* 'n curte mi-ți găsi pre mine,
 „Colo 'n *Buda* 'naltă petrecându-mi bine.

Zice și se duce vânătorul nostru,
 Căci 'l strigă foarte puternic cu cornu.
 Trebuie să plece, rămânea nu poate
 Cu ei să-și petroacă mai mult nu se poate.
 „Vânător, iubite, vezi do vino eară
 „Dacă nu ți-om face noi ție visită!“

Zice cu blândețe *Ileana* cea mândră
 Stând coale la vale pre ultima treaptă.
 Sărutând'o 'n frunte tinerul grăbește
 La lumina lumii pre drum el pornește
 În casă-i tăcere dar odihnă nu e
 Căci o turbură, a dragostei tărie.

III

Peterdi pornește cu nepoata-i mândră,
 Pornescătră *Buda* să-i facă vëzută
 Paș de paș, orașul bătrînul admiră

Căci uimit el vede multe lucruri nouă.
 În secret, fetița, a 'ntâlnirei oară
 Ce-aici o adusă, cu mult dor așteaptă.

Era o 'nbulzală, bucurio mare
 Căci toți, chiar așteaptă 'nvingătoriul roge
 Care-și resbunasă asupra Vienei
 Sdrobind violența ca 'n dinții Hienei.
 Ochii tuturoră cu dor, îl așteaptă
 Dar *Ileana* mândră, e tot supărată.

„Unde-o fi pușcașul, unde-i vânătorul
 „Oare ce ursită i-o scris creatoriul?
 „Acasă-i sau doar acolo 'ndepărtare
 „Umblă pre a cerbului oablă cărare?“
 Să 'ntreba pre sine îngrijată foarte
 Când roșind, când iearăși pälind ca de moarto.

Ujlaki și *Gara* cu fetele fripte
 De a luptei pară sosese înainte
 Și cu mare fală : *regele sosește*.
 Urmat de bătrînii cei dintâi în oaste.
Peterdi în roge recunoaște. 'ndată
 Oaspele-i și strigă : „*Regele trăiască!*“

„Să trăiască 'n pace și 'n glorie mare !“
 Strigă, ear cu dînsul și mulțimea, țare.
 Mii de ori răsună din deal și din vale
 Urările multe, strigătul cel mare.
 Dar *Ileana* mândră stă ca 'neremenită
 Albă și pälită par că-i stau de peatră.

Cu durere mare unchiul seu i zice :
 „Fata mea frumoasă, mai ai acum voe
 „Să mergi la pușcașul în curte la *Mathia* ?
 „Vino draga tatii mergem ear-acasă
 „Unde singur numai regăsim liniște!“
 Zice și cu dînsa trist la drumn pornește.

Și dacă vr'odată văzuși floare mândră
De boală internă la pământ căzută
Sub durere mare fugind chiar de lume,
Căzu și *Ileana*, cum cade o floare,
Sub chinul cel mare ce a ei suvenire
I-a căuzat și darnicele ei speranțe.

Puțin purtă încă năcazul în lume
Veștezind *Ileana* sbură în ceea lume.
Căzu chiar cum cade a liliesi floare
Chip frumos fu ea de nevinovăție! —
In casa pustie regele s' oprește,
Ei dorm pre vecie, în mormântul rece.

Trad. I. C. Pop.

COLINDE.

I.

Botezul

Ien fieți d'aminte¹
Că pe tin' to strigă
Sfânta Duminecă
Că tu să te-acăți
Finii să-mi botezi
Eu m'ași acățare
Și te-aș botezare
Dar lui Dumnezeu
Multe-i trebuiește
Că-i mai trebuiește
Grâu de noauă ani
Să fie lucrat
Și neblăstămat
Dar lui Dumnezeu,
Că-i mai trebuiește
Vin de noauă d'ani
Să fie lucrat
Și neblăstămat,
Și-i mai trebuiește
Miel bălșugărel
La mamă sugând
Cu coada bătând,
Vara d'astă vară
Unde ș'ai vărat

În vârful munților.
La isvoare reci
Sunt fete de greci
Și tu ți-i alege
Fata grecului
Cea mai mititea
Și mai frumoșea
Dinainte 'n viță
Fir de româniță
Dinapoi în pěr
Fir de calapăr,
Jos mai jos la brațe
Fir de earbă creață
Jos mai jos la brâu
Un fir de fonfiu
Și noi ț'o 'nchinăm
D'alba sănătate.

II.

Cerbul.

Să roagă să roagă
Cel cerb bun murguț
De cest val linuț
Că el să mi-și bată
Toate vârfurile
Toate agestrurilo

¹ După tot rëndul să repetează „Dai Domnului Doamne!“

Mai vîrtos sîmi bată
 La ruguțul verde
 Tinsă-i pe pămînt
 Neclintit de vînt
 Vîntul mi-l bătea
 Rugul îl clintea
 Daler sî punea
 La peatră mușcheată
 In vadul corbilor
 Nu mî șazătare
 Că m'au șazătat
 Noauă franți de-ai moi
 Din coarnele lor
 Curți ai și 'ncornat
 Din peile lor
 Curți ai șindilit,
 Din sîngele lor
 Curți ai zugrăvit
 Eu m'oi mîniare
 In coarne te-oi luare
 Și te-oi d'aruncare
 Peste munți mărunți
 Peste brazi rătunzi
 La isvoare reci
 Vin fete de greci
 Și tu ții d'alege
 Fata grecului
 Cea mai micuța
 Și mai frumușea
 Și noi o 'nchinare
 D'albai sînătate.

III.

Inainte de curte.

'Năinte, năinte
 'Nainte de curte¹
 O maică rugată
 Maică Preacurată,
 Lucrul ce-mi lucrare
 Firu-mi firuier
 Fir verde de drumeg
 Și-o viță do d'aur
 La cei doi șoiumi
 Și tu sî le spuni,
 Firul sâ-mi trimeată
 Și sî nu mi-l peardă
 Că de mi-l va perde
 Tar' m'oi mîniare
 Cuibul l'oi stricare
 Dintr'un loc de cuib
 Că eu că mi-oi face
 Mătură de cer
 Și mi-oi mătura
 Tot curti și polăți,
 Poala ceriului
 Poarta raiului
 Raiu ș'o masă 'ntinsă
 Făclii d'albe aprins
 Făcliile ardea
 Masa 'npodoba
 Și noi ț'o 'nchinăm
 D'alba sînătate.

¹ După tot rîndul sî repetează „Dai Domnului Doamne!”